

**[PRESENTACIÓ DE LA DECLARACIÓ UNIVERSAL
DE DRETS LINGÜÍSTICS (DUDL)
[DIÀLEG DE LINGUAPAX, 22 DE MAIG DE 2004**

Mònica Sabata, Comitè de Seguiment de la DUDL

El procés de la DUDL va començar durant una reunió extraordinària del Comitè de Traduccions i Drets Lingüístics del PEN Club Internacional celebrada a Palma de Mallorca el desembre de 1993. Aquest Comitè va llençar la idea d'elaborar una Declaració sobre els drets lingüístics que fos com una pauta per a promoure i defensar tots els parlants i escriptors de qualsevol llengua. Al cap de molt poc temps, a principis de 1994, el CIEMEN (Centre Internacional Escarré per a les Minories Ètniques i les Nacions) i el Centre Català del PEN es van associar per a dur a terme la organització de la Conferència Mundial de Drets Lingüístics, que tingué com a finalitat la confecció de l'esmentada Declaració. Es creà un comitè organitzador i el setembre d'aquest mateix any va començar el procés de reflexió sobre la Declaració Universal de Drets Lingüístics. Les entitats promotores de la Conferència encarregaren la redacció a un equip d'experts, que procedien principalment del món de la lingüística i del món del dret.

El procés no fou fàcil. Entre el 1993 i el 1996 es van escriure dotze esborranys del document. L'elaboració del text fou singular: d'una banda, les persones que varen intervenir en la redacció del document van ser més de 40 i representaven diferents sensibilitats, realitats i territoris d'arreu del món; i, d'altra banda, les tecnologies, les noves en aquell moment i les antigues, van contribuir a facilitar el treball de recerca i d'intercanvi d'informacions. En aquest sentit, la manera de col·laborar i intercanviar les idees fou innovadora.

També es va dur a terme la selecció de les organitzacions no governamentals, entitats i Centres PEN d'arreu del món que finalment participaren a la Conferència Mundial. Com en el cas dels experts, es pretenia que hi hagués la màxima representativitat possible de tots els territoris i àmbits lingüístics, tant els més consolidats com els més febles. En aquest sentit, hi foren presents des de grans organitzacions, com per exemple el *Consejo Mundial de Pueblos Indígenas* fins a entitats molt més petites però també molt representatives per la tasca que duen a terme, com és el cas de la *The Kadazandusun Language Foundation* o bé la *Maori Language Commission*.

La diversitat de les aportacions que l'equip d'experts anà rebent de totes les entitats, durant el procés de redacció, va permetre que el text de la Declaració reflectís la multiplicitat de contextos sociolingüístics i mantingués un equilibri important en els seus plantejaments.

* * *

La Conferència Mundial de Drets Lingüístics s'inaugurà el 6 de juny de 1996 al Paraninfo de la Universitat de Barcelona i tingué com a acte central la proclamació i aprovació per aclamació dels centenars d'assistents que provenien de diferents països, de la Declaració Universal de Drets Lingüístics. Els delegats de les ONG, Centres PEN i experts signaren el document durant el mateix acte. Com a conclusió de l'acte es lliuraren totes les signatures i el mateix document al representant de l'aleshores Director General de la UNESCO, Frederic Mayor Zaragoza, el Sr. Andri Isaksson.

Així, el món no governamental, la societat civil en general, posava sobre la taula de la UNESCO la necessitat de tenir en compte els drets lingüístics com a temàtica de treball de la mateixa institució i sol·licitava que es prengués com a punt de partida el document aprovat a Barcelona amb l'objectiu final que la UNESCO pogués fer una recomanació a l'Assemblea

de Nacions Unides per a que aquesta l'aprovés com a Convenció Internacional de Drets Lingüístics o bé com un complement a la Declaració Universal dels Drets Humans.

El 8 de juny l'Assemblea de Participants va aprovar la creació d'un Comitè de Seguiment de la Declaració Universal de Drets Lingüístics, amb seu a Barcelona.

Quines consideracions fa, d'entrada, aquesta Declaració?

En els seus preliminars, el text de la Declaració fa algunes consideracions que delimitaren el caràcter del text i també les innovacions que aquest text va significar en l'àmbit dels drets lingüístics.

Com a principi general, **totes les llengües tenen la mateixa dignitat**, perquè pertanyen a persones i totes les persones són iguals en drets. Alhora la diversitat lingüística és l'expressió de l'alteritat que forma part de la mateixa igualtat. **La diversitat doncs, individual i col·lectiva, és un dret de tothom** i, per tant, cal respectar-la.

- Primera consideració: la majoria de llengües amenaçades del món pertanyen a pobles no sobirans i un dels principals factors que impedeixen el desenvolupament d'aquestes llengües i acceleren el procés de substitució lingüística és la manca d'autogovern i la política d'Estats que imposen llur estructura polític-administrativa i llur llengua;
- Segona consideració: l'universalisme s'ha de basar en una concepció de la diversitat lingüística i cultural que superi alhora les tendències homogeneïtzadores.
- Tercera consideració: cal trobar uns principis d'ordre universal que permeti assegurar la promoció, el respecte i l'ús social públic i privat de totes les llengües garantint així, la convivència entre les diferents comunitats lingüístiques.

- Quarta consideració: atès que al món hi ha molt motius d'ordre extralingüístic que poden generar problemes que provoquen la desaparició, marginació i degradació de les llengües, cal que els drets lingüístics es plantegin des d'una perspectiva global, perquè es puguin aplicar en cada cas solucions específiques adequades.
- Per últim: calen un conjunt de normes, sintetitzades en un text precís, en una Declaració Universal dels Drets Lingüístics que permeti corregir els desequilibris lingüístics, de manera que garantitzi el respecte i el ple desplegament de totes les llengües i que estableixin els principis d'una pau lingüística planetària com a factor cabdal de la convivència social.

Per què la necessitat i quins són els avantatges d'una Declaració Universal de Drets Lingüístics?

Segons alguns experts entre el 95 % de les llengües del món podrien desaparèixer durant el segle XXI.

Una de les primeres reflexions que caldria fer és el nou entorn mundial en el qual va sorgir la idea d'escriure aquesta Declaració. Fruit d'aquesta mundialització es va fer encara més important escriure un text que permetés el ple desenvolupament de les llengües. El preàmbul de la Declaració identifica tres factors que són l'origen dels problemes lingüístics actuals i que determinen l'aparició d'una situació sociolingüística mundial nova:

- En primer lloc, la secular tendència unificadora de certs estats a reduir la diversitat i a afavorir actituds adverses o contràries a la pluralitat i al pluralisme lingüístic.
- En segon lloc, el procés de mundialització de l'economia, i en conseqüència tot el mercat de la informació que se'n genera.

- Finalment, el model economicista de creixement que impera, propugnat pels grups econòmics transnacionals, que pretén identificar la desregulació amb el procés i l'individualisme competitiu amb la llibertat, cosa que genera greus i creixents desigualtats econòmiques, socials, culturals i lingüístiques.

Partint d'aquestes perspectives, la Declaració proposa ja en el preàmbul unes solucions que permetin trobar un nou equilibri mundial entre les cultures estatals, amb les seves llengües i les subestatals, també amb les seves llengües:

- Concebre una organització de la diversitat lingüística que permeti la participació efectiva de les comunitats lingüístiques en un nou model de creixement.
- A nivell cultural, fer compatible l'espai comunicatiu mundial amb la participació equitativa de tots els pobles, de totes les comunitats lingüístiques i les persones que en formen part.
- En l'àmbit econòmic, fomentar un desenvolupament sostenible basat en la participació de tots i en el respecte de l'equilibri ecològic de les societats. És sobre aquestes bases d'on han de sortir unes relacions equitatives entre totes les llengües i cultures.

El preàmbul de la Declaració remarca encara que és necessari tenir com a referent de qualsevol política lingüística, les comunitats lingüístiques, tinguin o no al darrera un estat que se les faci seves. En tot cas, allò que cal és un marc reforçat, d'unes institucions internacionals capaces de garantir un desenvolupament sostenible i equitatiu per a tota la humanitat. En conseqüència és imprescindible que aquest marc polític estigui organitzat cara a fomentar la diversitat lingüística com a base de la convivència i del respecte. És precisament quan no hi ha convivència i respecte quan sorgeixen els conflictes lingüístics.

Tots aquests factors porten a forjar-nos el convenciment que **el respecte al plurilingüisme i la diversitat lingüística contribuiran a fomentar la cultura de la pau**, de la mateixa manera que aquesta contribuirà a preservar la diversitat i el respecte entre cultures.

La relació de reciprocitat lingüística és assolible si el desenvolupament de la cultura de la pau explora els valors que proporcionen les llengües com a elements d'integració i de coneixement de la cultura. En aquest sentit, la Declaració Universal de Drets Lingüístics existeix per a **promoure una nova percepció del concepte de diversitat lingüística, entenent que totes les llengües són patrimoni de la humanitat**, amb el benentès que aquest patrimoni no és cap propietat sinó que és un llegat. És, per això, que cal protegir-lo i conservar-lo. Una de les conclusions d'aquests plantejaments és que **amb cada llengua que desapareix s'altera l'equilibri ecolingüístic del món**, i la rapidesa i proliferació dels processos de substitució poden comportar conseqüències de conflictivitat imprevisible. És des d'aquesta òptica que podem parlar de la contribució que la DUDL a la cultura de la pau: fomentar la consciència que la diversitat lingüística no és només necessària sinó que és una aportació imprescindible al coneixement de la humanitat, perquè cada llengua ens proporciona una de les múltiples formes d'entendre el món.

D'altra banda, cal tenir en compte que les condicions de vida actuals faciliten l'acceleració dels processos de substitució lingüística, i és, per això, que cal modificar la percepció del què és la llengua, expressió, abans de tot, de la identitat de cadascú, com a individu i com a membre d'una comunitat lingüística determinada. El mite de la diversitat lingüística com a barrera per a la comunicació i la integració és ben fals. Ben al contrari, els experts assenyalen que les qualitats que adquirim pel fet d'aprendre i entendre llengües augmenten quantes més llengües sabem. També és erroni entendre que les llengües siguin exclusivament mitjans de comunicació, perquè sempre representen una manera particular de veure i

entendre el món. La diversitat lingüística, en definitiva, sempre enriquirà la cultura de la pau i no comportarà cap renúncia.

Quines són les principals aportacions / innovacions de la Declaració?

La redacció d'una Declaració de Drets Lingüístics esdevingué necessària per a millorar la comprensió dels mateixos drets i per a corregir els desequilibris de manera que s'asseguri el respecte i el ple desplegament de totes les llengües i estableixi els principis d'una pau lingüística planetària justa i equitativa, com a factor cabdal de la convivència social.

En aquest context les **principals aportacions de la Declaració** es poden resumir en:

- **Principi de la igualtat de tots els pobles i de totes les llengües.** És a dir, cap de les condicions que pugui determinar les característiques d'un poble (econòmiques, socials, religioses, culturals, demogràfiques...) ni les característiques de llengües no justifiquen cap mena de discriminació; per tant **totes les comunitats lingüístiques són subjectes dels mateixos drets.** És en aquest sentit que un dels esforços dels redactors fou de definir uns drets lingüístics equitatius, sense subordinar-los a l'estatus polític o administratiu del territori on pertany la comunitat lingüística, ni a criteris com el grau de codificació o el nombre de parlants, els quals no han estat considerats com a efectes de dret. Per aquest motiu, el document proclama la igualtat dels drets lingüístics, sense distincions no pertinents entre llengües oficials / no oficials, nacionals / regionals / locals, majoritàries / minoritàries, modernes / arcaïques... Sovint aquestes classificacions restringeixen de fet els drets de certes comunitats lingüístiques.

- Un altre dels trets innovadors d'aquesta Declaració és que es consideren **inseperables i interdependents les dimensions col·lectiva i individual dels drets lingüístics, ja que cada llengua es constitueix col·lectivament al si d'una comunitat lingüística.** En aquest sentit, la

Declaració defineix com a comunitat tota societat humana que, assentada històricament en un espai territorial determinat, reconegut o no, s'autoidentifica com a poble tot desenvolupant una llengua comuna com a mitjà d'identificació i comunicació natural, de cohesió cultural entre els seus membres. És en el marc d'aquesta comunitat que les persones en fan un ús individual. Així doncs, l'exercici dels drets lingüístics individuals només es pot fer efectiu si hom respecta els drets col·lectius de totes les comunitats i de tots els grups lingüístics.

Dit això, cal reconèixer que la Declaració és un document complex.

Articular els drets lingüístics de comunitats, grups i persones que comparteixen un mateix espai és imprescindible per a garantir la convivència i la cultura de pau esmentada anteriorment, però també esdevé una tasca extraordinàriament complexa. D'aquí que la Declaració per a no agreujar encara més la complexitat es limita als drets de les comunitats lingüístiques assentades històricament un territori donat, tot establint una gradació, aplicable en cada cas, dels drets dels grups lingüístics amb graus d'historicitat i d'autoidentificació, i dels individus tot i pertànyer a una comunitat que viuen fora de la seva comunitat d'origen.

Així doncs, en el seu article 1.2., la Declaració adopta com a referent de la plenitud dels drets lingüístics el cas d'una comunitat lingüística històrica en el seu espai territorial, entès aquest no solament com a àrea geogràfica on viu aquesta comunitat, sinó també com un espai social i funcional imprescindible per al ple desenvolupament de la llengua".

Pel que fa a la seva estructura la Declaració es centra bàsicament en els drets. Cal remarcar-ho perquè la varietat de factors que condicionen la situació de les llengües, la difícil convergència dels interessos de les comunitats, grups i individus, i la necessària interrelació entre els drets lingüístics i altres drets fonamentals, fan impossible que es puguin definir, per exemple, unes mesures aplicables a tots els casos. Més encara, la Declaració es centra en drets i no pas en deures, obligacions o

prohibicions. Posa l'accent en la necessitat d'una recerca de solucions a problemes lingüístics adaptades a cada cas i a partir del consens democràtic.

Serà en el moment de l'aplicació (quan algun dia tinguem una Declaració oficial de drets lingüístics) que caldrà estudiar quines són les mesures que cal preveure en cada cas. Si bé l'exercici dels drets lingüístics pot dependre dels recursos disponibles (imaginem un estat amb més de 200 llengües...), seria injust negar la validesa dels drets al·legant a la manca de mitjans. Per això la Declaració recorda que la realització dels drets universalment reconeguts (com per exemple el dret a la vida, a la salut, al treball o a l'educació) també requereixen un finançament considerable. I en aquest sentit, la Declaració sol·licita un compromís internacional de solidaritat que compensi, també en el camp dels drets lingüístics, els dèficits i faci viables els mateixos drets en els més desfavorits.

Què pretén la Declaració?

- La Declaració pretén ser aplicable a una gran diversitat de situacions lingüístiques. És per això que es tenen molt en compte, en el seu articulat els conceptes d'historicitat, territorialitat, d'autoidentificació pel que fa a cada poble que hagi desenvolupat una llengua comuna com a mitjà normal de comunicació interna. En aquesta perspectiva la Declaració defineix el concepte de llengua pròpia d'un territori com l'idioma de la comunitat històricament establerta en aquest espai. La Declaració insisteix també en el fet que cal tenir en compte la necessitat de preservar els drets lingüístics de les comunitats desplaçades del seu territori històric (sigui per qüestions de conflictes bèl·lics, migracions, deportacions...), de manera que els drets d'aquestes col·lectivitats siguin compatibles amb els drets de la comunitat originària del territori.

- El territori lingüístic no s'entén només com un espai físic sinó també com un espai social i funcional imprescindible per al desenvolupament de qualsevol llengua.
- La Declaració reconeix encara com a subjecte de dret la comunitat lingüística i també les persones que en formen part, de manera que ningú no pugui convertir-se en obstacle a la interrelació i la integració amb la comunitat lingüística receptora.

Tots aquests principis generals es vertebreren al voltant d'una colla de títols concrets com són: l'administració pública i òrgans oficials, l'ensenyament, l'onomàstica, els mitjans de comunicació i l'àmbit socioeconòmic. Finalment, la Declaració presenta unes disposicions transitòries que fan referència al deure dels poders públics de prendre totes les mesures necessàries per a l'aplicació dels drets proclamats i de vetllar per tal que totes les persones puguin ser informades dels seus drets i els seus deures.

La Declaració estableix també unes disposicions finals on es proposa la creació d'un Consell de les Llengües i la creació d'una Comissió Mundial de Drets Lingüístics.

Quin ha estat el procés seguit per la Declaració?

La tasca del Comitè de Seguiment de la Declaració Universal de Drets Lingüístics es va iniciar el mes de setembre de 1996.

Els objectius bàsics d'aquest comitè són:

- D'una banda, continuar mantenint i ampliant les xarxes internacionals i nacionals creades en motiu de la DUDL. A les 60 ONG i Centres PEN inicials s'hi han afegit nombrosos premis Nobel de la Pau i de Literatura (l'any 1998) i també moltíssims ajuntaments, entitats i persones individuals dels Països Catalans i d'arreu del món que han volgut adherir-se a la Declaració. En

aquests moments els adherits oficialment a la Declaració són més de 5.000.

- Realitzar una tasca important de difusió del document arreu del món. Des dels centres adherits a la Declaració es treballa conjuntament amb el Comitè de Seguiment per a donar a conèixer la tasca que estem duent a terme a governs i dirigents d'arreu del món i també a la societat civil en general. Es continua una campanya de traducció de la declaració a llengües d'arreu del món. En aquests moments hi ha una trentena de versions diferents.
- Interlocutar entre la societat civil (ONG i Centres PEN) i el secretariat de la UNESCO i els estats representats a la UNESCO. Molts han estat els canvis a la UNESCO durant aquests cinc anys. Durant els dos primers anys de treball amb la institució hi va haver avenços importants. La bona predisposició de l'aleshores Director General Frederic Mayor Zaragoza i la creació de la Divisió de les Llengües fou fonamental. El treball amb els estats no ha estat fàcil. Hi ha estats que hi tenen molt bona predisposició però d'altres entenen els drets lingüístics com un problema. L'estratègia del Comitè de Seguiment ha hagut d'anar canviant en funció dels esdeveniments que hi ha hagut al si d'aquesta institució. Durant l'últim any de mandat de Frederic Mayor Zaragoza es va crear el Comitè Consultiu sobre el Pluralisme Lingüístic i l'Educació Multilingüe per mandat del Consell Executiu i presidit per Fèlix Martí. El Comitè de Seguiment es va reunir amb l'esmentat Comitè Consultiu a Barcelona i es va fixar com objectiu l'estudi de la Declaració i la redacció d'un nou text sobre drets lingüístics. Amb l'arribada del Sr. Koïchiro Maatsura la Divisió de les Llengües es va suprimir, al·legant una retallada pressupostària. La realitat dels darrers tres anys a la UNESCO ha estat la manca d'interlocutors clars en matèria de llengües i drets lingüístics. Cal dir però que hi ha certs sectors del secretariat i de representants d'alguns estats que es preocupen per la diversitat

lingüística i que, durant la darrera 31ena Conferència Mundial es van manifestar a favor de la continuació del treball sobre les llengües i els drets lingüístics a la UNESCO.

En aquests moments, el Comitè de Seguiment està replantejant-se la seva estratègia de treball. No podem oblidar el nostre treball a la UNESCO però potser convé cercar noves vies polítiques per a intentar avançar. En aquest sentit, es contempla com a una nova via la Comissió de Drets Humans de Nacions Unides a Ginebra. El temps i les energies de totes les organitzacions que treballen en el projecte ajudaran a assolir els objectius i arribar algun dia a un document internacional que ajudi a preservar la diversitat lingüística i a regular el dret de totes les comunitats lingüístiques a viure en la seva llengua.

Comitè de Seguiment de la DUDL
C/ Rocafort, 242 bis, 2n
08029 Barcelona
Tel. 00 34 93 444 38 06
Fax 00 34 93 444 38 09
e-mail: dudl@linguistic-declaration.org
<http://www.linguistic-declaration.org>